

Αλτουσέρ: το υποκειμενικό στοιχείο χωρίς υποκείμενο

ΤΟΥ ΑΛΑΙΝ ΜΠΑΝΤΙΟΥ

Το κείμενο προέρχεται από το *Είναι στο Συμβάν*, υπό έκδοση στη σειρά *αλήθεια*, εκδ. Πατάκη. Αγγίζει τα πιο λεπτά σημεία της σκέψης του Αλτουσέρ. Παραθέτουμε την εισαγωγή.

Δ.Β.

Δυο ιδέες μου φαίνεται πως κυριαρχούν στις έρευνες που διεξάγονται διεθνώς, με έναν ζήλο αδιάψευστο πάνω στο θεωρητικό του έργο.

— Η πρώτη αφορά τον προσδιορισμό της σχέσης του Αλτουσέρ απέναντι στο μαρξισμό.

— Η δεύτερη αφορά την αναζήτηση στο έργο του Αλτουσέρ μιας θεωρίας για το υποκείμενο.

Ως προς το πρώτο ζήτημα, θεωρώ, για να το πω χωρίς περιστροφές, ότι ο *μαρξισμός δεν υπάρχει*. Όπως έχω ήδη υπενθυμίσει, ο Sylvain Lazarus απέδειξε πως ανάμεσα στον Μαρξ και τον Λένιν δεν υπάρχει συνέχεια και ανάπτυξη, αλλά μόνο τομή και θεμελίωση. Τομή υπάρχει ομοίως ανάμεσα στον Στάλιν και τον Λένιν κι ακόμη, ανάμεσα στον Μάο και τον Στάλιν. Ο Αλτουσέρ αποτελεί μια διαφορετική επιπλέον απόπειρα. Κι αυτό που περιπλέκει την εικόνα, είναι ότι κάθε μια από αυτές τις ρήξεις είναι διαφορετικής φύσεως. Όλα αυτά κάνουν τον «μαρξισμό» ταυτόσημο με το (κενό) όνομα ενός απόλυτα μη συνεπούς συνόλου, από τη στιγμή που τον συσχετίζουμε, όπως οφείλουμε, με την ιστορία των πολιτικών ενικοτήτων.

Θα σημειώσουμε άλλωστε, ότι το πρόταγμα μιας «μαρξιστικής φιλοσοφίας», που αναγγέλθηκε κάποτε από τον Αλτουσέρ, εγκαταλείφθηκε στη συνέχεια από τον ίδιο. Ο Αλτουσέρ εξηγεί θαυμάσια στο *Ο Λένιν και η φιλοσοφία* πως ο Μάρξ και ο Λένιν θεμελιώνουν μια καινούργια φιλοσοφία, αλλά —κάτι που είναι ολότελα διαφορετικό και που παραπέμπει στην πολιτική— μια νέα φιλοσοφική πρακτική.

Ετούτο σημαίνει ότι είναι αδύνατον να εισχωρήσει κανείς στο έργο του Αλτουσέρ, θεωρώντας το ως μια ακόμη «περίπτωση» του μαρξισμού, ή ως την ανολοκλήρωτη μαρτυρία μιας μαρξιστικής φιλοσοφίας. Για να κατανοήσει κανείς το έργο του Αλτουσέρ, θα πρέπει να λάβει υπόψην του τη μοναδικότητα του εγχειρήματός του και τους εντελώς ιδιαίτερους, δικούς του στόχους.

Το προκαταρκτικό επομένως ερώτημα είναι: *Πώς*, από ποιο πεδίο της σκέψης, θα μπορούσαμε να συλλάβουμε τη μοναδικότητα του Αλτουσέρ; *Πώς* να κατορθώσουμε κάτι τέτοιο, χωρίς *a priori* και μάλιστα χωρίς το *a priori* του μαρξισμού;

Ως προς το δεύτερο σημείο θεωρώ ότι δεν υπάρχει στον Αλτουσέρ και δεν μπορεί να υπάρχει, θεωρία του υποκειμένου.

Κατά τον Αλτουσέρ, κάθε θεωρία λειτουργεί μέσα από έννοιες. Ωστόσο, το «υποκείμενο» δεν είναι έννοια. Το θέμα αυτό έχει αναπτυχθεί με τη μεγαλύτερη δυνατή διαύγεια στο κείμενό του *Για τη σχέση του Μαρξ με τον Χέγκελ*. Επί παραδείγματι: «Η έννοια της διαδικασίας είναι επιστημονική, η ιδέα του υποκειμένου ιδεολογική». «Υποκείμενο» δεν είναι το όνο-

μα μιας έννοιας, αλλά αυτό μιας ιδέας, δηλαδή ο δείκτης μιας ανυπαρξίας. Δεν υπάρχει υποκείμενο, αφού αυτό που υπάρχει είναι μόνο διαδικασία.

Η πολύ συχνή, βασιζόμενη σε κάποια κείμενα του Αλτουσέρ για την ψυχανάλυση, απόπειρα, να συμπληρώσουμε στο συγκεκριμένο σημείο τον Αλτουσέρ με τον Λακάν είναι κατά την άποψή μου ανεφάρμοστη. Στον Λακάν υπάρχει μια θεωρητική έννοια του υποκειμένου, που διαθέτει μάλιστα ένα οντολογικό καθεστώς. Καθότι το είναι του υποκειμένου είναι η σύζευξη του κενού με το αντικείμενο α. Ωστόσο δεν

υπάρχει τίποτα τέτοιο στον Αλτουσέρ, για τον οποίο το αντικείμενο υπάρχει ακόμη λιγότερο κι απ' το υποκείμενο. Ο Αλτουσέρ γράφει: «Αντικείμενο = η κατοπτρική αντανάκλαση του υποκειμένου». Το αντικείμενο συνιστά λοιπόν την εικόνα μιας ανυπαρξίας. Η διαδικασία χωρίς υποκείμενο εκπληρώνεται εξίσου καλά και ως διαδικασία χωρίς αντικείμενο.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες το δεύτερο προκαταρκτικό ερώτημα που τίθεται, είναι το εξής: εάν δεν υπάρχει υποκείμενο, εάν δεν υπάρχει παρά μόνο διαδικασία χωρίς υποκείμενο, πώς μπορούμε να διακρίνουμε την πολιτική από την επιστήμη των διαδικασιών χωρίς υποκείμενο, από την επιστήμη που είναι η ιστορία, υπό τη μορφή του ιστορικού υλισμού; Πώς να διακρίνουμε την πολιτική από την επιστήμη (από τον ιστορικό υλισμό), χωρίς βεβαίως, να τη συρρικνώσουμε σε ιδεολογία;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΝΙΚΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

Πολλαπλότητα, συμβάν, αλήθεια στον Μπαντιού

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙ ΒΕΡΓΕΤΗΣ

Σε ρήξη με τον ντισεϊκό αντιπλατωνισμό που γαλούχησε τη σύγχρονη σκέψη, ο Μπαντιού επανεισάγει την αλήθεια ως κεντρική κατηγορία της φιλοσοφίας, κεντροθετεί την φιλοσοφική πράξη στην επιτελεστικότητα της και διακηρύσσει, σε συνήκηση με τον Λακάν, ότι υπάρχουν αλήθειες.

Ένας από τους πιο θεμελιώδεις κόμβους που περιλαμβάνει ο ιστός της αλήθειας προκύπτει από την εννοιολογική συνύφανση του Ενός, του πολλαπλού, της εμμένειας και του αναποφάνσιμου — ή ανεπίκριτου. Εν σύνοψη, η αλήθεια εμφανίζεται ως εμμένης πολλαπλότητα, στοιχειοθετήσιμη στο αναποφάνσιμο σημείο συμβαντικής ρήξης του Ενός.

Η πολλαπλότητα και η παρουσίαση συνθέτουν τον ακρογωνιαίο λίθο της οντολογίας του Μπαντιού. «Το πολλαπλό είναι το καθεστώς της παρουσίας», επισημαίνει ο Μπαντιού. Συνάγεται ότι «το Εν δεν είναι», δεν υφίσταται. Το είναι δεν μπορεί να εκληφθεί οντολογικά ως Εν, σε αντίθεση με την απαραίτητη κατάφαση της εξίσωσης τους από τον φιλοσοφικό λόγο. Υπενθυμίζουμε ότι η οντολογική διαφορά αποσυνδέει το είναι από το ον, εξαιρώντας το από το πεδίο της οντικότητας. Το είναι δεν συνταυτίζεται με το άθροισμα των όντων.

Το Εν δεν υπάρχει, υπάρχει το πολλαπλό, το οποίο, δεν συναπαρτίζεται από μονάδες αλλά από πολλαπλότητες. Και αυτός ο εγκιβωτισμός του πολλαπλού επαναλαμβάνεται προς τις δυο κατευθύνσεις έχοντας ως καίνοντα όρια το κενό σύνολο και το άπειρο.

Ο Μπαντιού δεν αγνοεί το Εν. Το προάγει μάλιστα σε εν-οποιοτική αρχή του πολλαπλού. Η φαινομενική αντίφαση αίρι(ται) αν αντιληφθούμε ότι το έρεισμα του Ενός δεν είναι οντολογικό αλλά πραξιακό. Συγκεκριμένα, το Εν προκύπτει εκ των υστέρων, ως αποτέλεσμα μιας *εναδικής λογιστικής*. Σε αντίθεση με το είναι που «επέρχεται στην παρουσίαση», το Εν επέρχεται ως αποτέλεσμα της εναδικής ανασύστασης της αμιγούς πολλαπλότητας. Συνάγεται ότι το Εν δεν απαντάται υπό μορφή «παρουσίας». Δεν υπάρχει Αποκάλυψη του Ενός. Πιστή στον Λακάν, η σκέψη του Μπαντιού αποκλίνει ριζικά από την αρχή του Ενός, της μονοθεϊστικής Εν-οποίησης, της λατρείας του ονόματος του πατέρα.

Υπαινιχθήκαμε ότι καμιά ετερογένεια δεν φαίνεται να διαταράσσει τον ατέρμονο ενδοκατοπτρικό αναδιπλασιασμό του πολλαπλού

σε κάθε σημείο του. Ωστόσο αυτή η θεώρηση προσκρούει στην ένσταση μιας ετερογένειας. Δεν είναι τυχοῦσα. Κυρίως δεν είναι υπερκεράσιμη ως αμελεπτέα, γιατί ανοίγει μια καίνουσα οπή στην οικονομία του πολλαπλού. Πρόκειται για την οντολογική ετερογένεια που ο Μπαντιού αποκαλεί *συμβάν*. Η τοπική του συμβάντος είναι οντολογική, δηλαδή συμφυής με μια πολλαπλότητα υπό καθεστώς παρουσίας. Το ίδιο όμως το συμβάν είναι ανοντολογικό, «επέκεινα του είναι». Το επέκεινα του είναι δεν έχει ως τοπική την υπερβατικότητα ενός Εκτός. Το συμβάν ως επέκεινα του είναι λαμβάνει χώρα σε ένα συμβαντικό χώρο εντός του πολλαπλού, ανοίγοντας μια εσωτερική ρωγμή στην οικονομία του. Αυτή η συμβαντική ρωγμή της κατάστασης αποτελεί το εισαγωγικό κατώφλι της αλήθειας ως *γενολογικής διαδικασίας*. Κατά συνέπεια, η αλήθεια ως υπό

διαμόρφωση γενολογική πολλαπλότητα, είναι *εμμένης* στη κατάσταση όπου επέρχεται και όπου αναπτύσσει την ανατρεπτική εγχειρηματικότητα της με τη διαμεσολάβηση ενός υποκειμένου πιστού στον απόηχο του συμβάντος. Η στοιχειώση λοιπόν της αλήθειας ως εμμένου πολλαπλότητας εκτοπίζει εκ προοιμίου το μοτίβο της υπερβατικότητας από το πεδίο της σύλληψής της.

Προσθέτω ότι η αλήθεια είναι χωρίς αντικείμενο. Το γνωστικό αντικείμενο δεν αποτελεί στήριγμα της διαδικασίας αλήθειας. Στήριγμά της είναι το υποκείμενο και η πιστή εμπλοκή του στο συμβαντικό γίγνεσθαι. Το συμβάν δεν έχει τη θετικότητα του γεγονότος. Το πεπρωμένο του τείνει να συμπέσει με την έκλειψή του. Γι' αυτό και υπάρχει κάτι το θνησιγενές στο απαραίτητο σκίρτημα της αλήθειας που αναδύεται στο χείλος της έκλειψης. Ο Μπαντιού ανατέμνει ιδιοφυώς τη λογική αυτού του παράδοξου. Είναι αδύνατο να επεκταθούμε εδώ. Ωστόσο, αυτή η γενέθλια έκλειψη του συμβάντος από τη σκηνή της παρουσίας δεν είναι μηδενικού αποτελέσματος. Εισάγει στην κατάσταση το ίχνος μιας απώλειας που την εμπλουτίζει με ένα παράδοξο αναπλήρωμα «το οποίο εμμένει ως *αλήθεια*, επειδή ακριβώς αδυνατεί να επαναληφθεί ως παρουσία», τονίζει ο Μπαντιού. Παρασυρόμενο από το γενέθλιο σκίρτημά του στην αφανισακτική του τροχιά, το συμβάν εγχαράσσει στην γλώσσα της κατάστασης την αναποφάνισμότητά του. Επιφανιζόμενο ως έκλειψη αποδεικνύεται αναποφάνσιμο. Συνέβη; Δεν συνέβη; Αυτό που έλαβε χώρα ήταν όντως ένα συμβάν ή απλά ένα γεγονός; Εδώ ακριβώς υφαίνεται ο κόμβος σύμφυσης ανάμεσα στην εμμένεια της αλήθειας και την αναποφάνισμότητα του συμβάντος.

Ο ΑΛΑΙΝ ΜΠΑΝΤΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Διεθνές συνέδριο για το έργο του Α. Μπαντιού, με τίτλο «Ο Αλαίν Μπαντιού και οι όροι της φιλοσοφίας: πολιτική, τέχνη, επιστήμη, έρωτας».

Το συνέδριο πραγματοποιείται την Παρασκευή **20 Νοεμβρίου** (17.00-22.00) και το Σάββατο **21 Νοεμβρίου** (10.00-14.00) στο αμφιθέατρο του Γαλλικού Ινστιτούτου (Σίνα 31).

Οργανωτές: Γαλλικό Ινστιτούτο, περιοδικό *αλήθεια*, Πανεπιστήμιο Αθηνών (Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ)

Θα γίνουν τρεις παρεμβάσεις του Α. Μπαντιού. Το θέμα της κεντρικής παρέμβασης είναι: Σε τι χρησιμεύει η φιλοσοφία σήμερα; Το αναλυτικό πρόγραμμα υπάρχει στο www.ifa.gr

❖❖❖

Ομιλία του Αλαίν Μπαντιού: «Η ιδέα του κομμουνισμού σήμερα», με την ευκαιρία της ελληνικής έκδοσης του βιβλίου του *Η ιδέα του κομμουνισμού*.

Η διάλεξη θα γίνει το **Σάββατο 21 Νοεμβρίου** (18.30), στην αίθουσα εκδηλώσεων της **ΕΣΗΕΑ** (Ακαδημίας 20).

Οργανωτές: τα περιοδικά *αλήθεια*, *Θέσεις*, *Τετράδια* Ψυχιατρικής και η εφημερίδα *Η Εποχή*.